

جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۳۹۷، دوره ۱، شماره ۲

تبیین سنجش و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان نوشهر بر اساس پتانسیل جذب گردشگر

محمدعلی الهی چورن^۱، سروش سنایی مقدم^۲

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه زنجان

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی تهران

mohammadali68elahi@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۸/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۱۴

چکیده

اولویت بندی جاذبه های گردشگری از لحاظ پتانسیل جذب گردشگر در یک استان یا شهرستان، زمینه را برای برنامه ریزی اصولی در ایجاد زیر ساخت های گردشگری آماده می کند. به گونه ای نقاط ضعف در مکان هایی که در اولویت بندی جایگاه ضعیفی دارند مشخص شده و در جهت رفع این نقاط ضعف، گام برداشته می شود و هم چنین باعث می شود مکان هایی مناسب برای گذراندن اوقات فراغت به گردشگران معرفی و شناسایی شود و گردشگران یک آشنا اولیه نسبت به مکان های گردشگری پیدا کنند. هدف از این مقاله مقاله اولویت بندی جاذبه های گردشگری نوشهر می باشد که به روش توصیفی- تحلیلی و پیمایشی تدوین شده و برای تجزیه و تحلیل داده ها از ترکیب دو مدل F - و $F-AHP$ استفاده گردیده است. جامعه آماری این پژوهش تعداد ۲۵ نفر از کارشناسان بخش گردشگری است که با استفاده از ابزار پرسشنامه اطلاعات مورد نیاز جمع آوری شده است. از ضریب آلفای کرون باخ برای سنجش پایایی پرسشنامه به میزان ۰/۸۲ استفاده شده است و نتایج حاصل از مدل تاپسیس فازی، مکان های گردشگری شهرستان نوشهر جهت بازدید گردشگران به ترتیب زیر اولویت بندی نمود: مجتمع تفریحی و توریستی سی سنگان، با امتیاز (۰/۵۳۰) رتبه یک، مجتمع تفریحی و توریستی سیترا با امتیاز (۰/۵۲۷) رتبه دوم، مجتمع تفریحی و توریستی سد خاکی اویدر با امتیاز (۰/۴۷۸)، مجتمع تفریحی و اقامتی توسکا با امتیاز (۰/۴۶۵)، رتبه های سوم و چهارم قرار گرفتند. واژگان کلیدی: جاذبه های گردشگری، اولویت بندی، تاپسیس فازی، شهرستان نوشهر.

آمایش سرزمین، تلاشی در جهت استفاده معقولانه از منابع طبیعی سرزمین است و یکی از مراحل تدوین یک طرح آمایشی ارزیابی توان اکولوژیک سرزمین می‌باشد، ارزیابی توان اکولوژیک سنجش موجودی و توان بالقوه سرزمین با ملاک‌ها و معیارهای مشخص و از پیش طرح‌ریزی شده است زیرا یکی از شاخه‌های ارزیابی توان اکولوژیک، ارزیابی سرزمین برای توسعه گردشگری است (سنایی مقدم ۱۳۹۶: ۲). افزایش روز افزون و گسترش گردشگری در مناطق مختلف دنیا سبب شده گردشگری به منزله بزرگ‌ترین صنعت جهان معرفی شود و توجه برنامه ریزان را به خود جلب کند به طوری که، این صنعت به عنوان یکی از فعالیت‌های اقتصادی که پتانسیل بالایی دارد تبدیل شده است که با نیروی قدرتمند خود سبب تغییرات در اقتصاد کشورهای پیش رفته و در حال توسعه می‌شود (موسوی ۱۳۹۴: ۱۸). طیف گسترده‌ای از انواع اشتغال در کسب و کارهای مرتبط با مسافرت و گردشگری وجود دارد که در ابعاد توسعه منطقه‌ای از منظر ایجاد مجموعه‌های متنوع از جریان‌های درآمدی تاثیر می‌گذارد (Marcouiller and Xia, 2008:547). مطالعه (TURNER and SEARS, 2013) نشان می‌دهد که گردشگری به دلیل دارا بودن پیوندهای قوی اقتصادی و اجتماعی نقش مهمی در توزیع درآمد دارد. به طوری که، با بررسی ۲۰ مورد از کشورهای یادآور می‌شوند که در ۱۸ مورد از ۲۰ اقتصاد مورد تحلیل، یک دلار صرف در سفر و گردشگری، تولید کل اقتصادی را بیشتر از میانگین یک دلار صرف شده در کل اقتصاد تحریک می‌کند به طور متوسط، برای هر دلار صرف شده در گردشگری در ۲۰ کشور بررسی شده، ۲/۷ دلار تاثیر مثبت در تولید دارد (این تاثیر شامل اثرات غیر مستقیم و القاء شده) است؛ اما برای هر دلار صرف شده در سفر و گردشگری، ۳/۲ دلار در اقتصاد ملی منافع بدست می‌آید که بیانگر تاثیرات گسترده‌تر گردشگری بر هر واحد تولید ناخالص داخلی است که بیشتر از بخش‌های ارتباطات، خدمات مالی، آموزش و پرورش و معادن است. از این رو توسعه گردشگری به عنوان مجموعه‌ای از فعالیت اقتصادی، تاثیر بسزایی در تقویت بنیان‌های اقتصادی جوامع دارد (تولایی ۱۳۹۵: ۲۱). توسعه این صنعت فرایند پیچیده‌ای است که عوامل توسعه بین‌المللی و ملی گروه‌های درگیر با سیاست دولت، برنامه‌ریزی و قانون‌گذاری را در بر می‌گیرد (Tefler et al, 2008:80). از این رو کشورهای مختلف در تلاشند تا با مهیاسازی و ارزشمند نمودن جاذبه‌های گردشگری در مناطق دارای پتانسیل، فرصت بهره‌مندی از ابعاد مثبت این صنعت را فراهم سازند (Rosentraub et al, 2009:759-770). لذا بررسی و شناسایی پتانسیل‌های گردشگری به عنوان یکی از منابع مهم اقتصادی در ایجاد اشتغال، درآمد و کاهش فقر در سطح محلی و بین‌المللی می‌تواند رهیافتی موثر در توسعه اقتصادی و مناطق دارای استعداد به طور خاص شود و فعالیت مذکور زمانی که سود دیگر بخش‌های اقتصادی در حال کاهش است جایگزین مناسبی جهت آن‌ها و راهبردی در توسعه پایدار تلقی می‌گردد (خاکساری و عباسی ۱۳۹۴: ۲۶). بنابراین اولویت بندی جاذبه‌های گردشگری از لحاظ پتانسیل جذب گردشگر در یک استان یا شهرستان، زمینه را برای برنامه‌ریزی اصولی در ایجاد زیر ساخت‌های گردشگری آماده می‌کند. به گونه‌ای نقاط ضعف در مکان‌هایی که در اولویت بندی جایگاه ضعیفی دارند مشخص شده و در جهت رفع این نقاط ضعف، گام برداشته می‌شود و هم‌چنین باعث می‌شود مکان‌هایی مناسب برای گذراندن اوقات فراغت به گردشگران معرفی و شناسایی شود و گردشگران یک

آشنا اولیه نسبت به مکان های گردشگری پیدا کنند (قنبری ۱۳۹۱: ۷۰). منطقه مورد مطالعه به لحاظ جغرافیایی در حد فاصل دریای خزر و رشته کوه البرز قرار دارد و بدلیل موقعیت ارتباطی ممتاز متصل کننده سواحل شرقی و غربی دریای خزر بوده و به همین دلیل مجتمع های گردشگری متعددی در شهرستان نوشهر از قبیل مجتمع های توریستی سیترا، سی سنگان، سد اویدر، توسکا و ... در این محدوده ایجاد شده است. این منطقه بواسطه قرارگیری در حدفاصل کوه های البرز و دریای خزر، دارابودن موقعیت ارتباطی ممتاز بین سواحل غربی و شرقی دریای خزر، دارابودن تنوع پوشش گیاهی و اقلیم مناسب، همجواری با مقاصد گردشگری ملی و همچنین بهره مندی از جاذبه های گردشگری و زیرساخت های مناسب به عنوان یکی از مهمترین مقاصد گردشگری کشور مطرح است. از این رو در این پژوهش به دنبال مهم ترین اهداف زیر هستیم.

- شناسایی و معرفی مهم ترین جاذبه گردشگری شهرستان نوشهر جهت استفاده گردشگران
- تهیه فهرستی از مهم ترین جاذبه های گردشگری شهرستان بر اساس نتایج ترکیبی دو مدل تاپسیس فازی و ای. اچ. پی فازی جهت استفاده بهینه گردشگران از سفر به استان مازندران.

پیشینه پژوهش

بنابراین در چند سال اخیر مطالعات متعددی در زمینه گردشگری در مناطق مختلف کشور صورت گرفته است که به تعدادی از آن ها اشاره شده است: نوری و تقی زاده در سال ۱۳۹۲ در تحقیقی تحت عنوان اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری جهت سرمایه گذاری و توسعه منطقه ای به این نتیجه رسیدند که سراب روانسر با ۰/۸۱۳ دارای نزدیکی بیش تری نسبت به وضعیت ایده ال می باشد. حاجی نژاد و همکاران در سال ۱۳۹۳ در تحقیقی تحت عنوان اولویت بندی قطب های گردشگری و تدوین راهبرد توسعه منطقه ای مطالعه موردی استان کرمانشاه به این نتیجه رسیدند که منطقه نمونه گردشگری کنگاور در رتبه اول و اورامانات تخت در رتبه دوم قرار گرفتند. شکوهی و همکاران در سال ۱۳۹۳ در تحقیقی تحت عنوان ارزیابی و اولویت بندی آبشارهای طبیعی به منظور توسعه اکو توریسم مطالعه موردی، آبشارهای هفت گانه لرستان به این نتیجه رسیده اند که آبشار بیشه در شهرستان درود با کسب امتیاز ۰/۱۹۴ دارای بهترین شرایط به منظور سرمایه گذاری بوده و پتانسیل کافی در جهت معرفی به عنوان یک منطقه نمونه گردشگری را دارا است. فکری زاد و وثوقی در سال ۱۳۹۵ در تحقیقی تحت عنوان اولویت بندی پهنه های مناسب توسعه اکو توریسم با استفاده از *Gis* به این نتیجه رسیده اند که بخش مرکزی شهرستان تالش از اولویت مناسبی برای سرمایه گذاری در زمینه گردشگری برخوردار است. عینالی و همکاران در سال ۱۳۹۶ در تحقیقی تحت عنوان شناسایی و اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری در راستای توسعه منطقه ای با استفاده از مدل ویکور و تاپسیس به این نتیجه رسیده است که با استفاده از مدل ویکور مجموعه پارک تفریحی آیدر، دریاچه زریوار و روستای اورامان تخت به ترتیب در رتبه های اول تا سوم قرار گرفته اند از طرف دیگر رتبه بندی با استفاده از مدل تاپسیس به این نتیجه رسیده اند که دریاچه زریوار، مجموعه پارک تفریحی آیدر و اورامان تخت به ترتیب رتبه های اول تا سوم را کسب کردند. تانگ و روچانود (۱۹۹۰) در پژوهشی تحت عنوان

"رتبه بندی جاذبه های گردشگری در سی و دو کشور" به این نتایج دست یافتند که کشورهای آمریکا، تایلند، سوئیس، استرالیا، انگلستان و اتریش به ترتیب بیشترین امتیاز را از نظر جذابیت های توریستی دارا هستند و کشورهای چین، هند، هنگ کنگ، یوگسلاوی و فیلیپین کمترین امتیاز را از نظر جذابیت های توریستی دارند. (John Lee (2000) در تحقیقی با عنوان "گردشگری و توسعه در جهان سوم" به بیان مفاهیم پایه گردشگری و ارتباط آن با توسعه و همچنین به انجام مطالعات موردی در کشورهای جهان سوم پرداخته است و به روز بودن این مطالعات و ابعاد اجتماعی، اقتصادی و محیطی گردشگری در کشورها تاکید فراوان داشته است. در این تحقیق نویسنده گردشگری بین المللی را فعالیتی پیچیده دانسته و برنامه ریزی و مدیریت را در حیطه گردشگری از عوامل مهم موفقیت در این صنعت شمرده است. (Chea and henge, 2007). در تحقیقی تحت عنوان ارزیابی مناطق توریستی (مطالعه موردی استانهای جنوب غربی چین) با استفاده از تکنیک AHP و PCA به بررسی ۴ عامل تولید، بازار، صنعت و مشارکت مردمی در بخش گردشگری پرداختند و به این نتیجه رسیدند که استان های سیچوان و یونیان دارای بهترین شرایط، استان های چونگ کین و گوانگ ژی از وضعیت متوسط و استان های گویی ژو از وضعیت ضعیفی جهت توسعه گردشگری برخوردارند. (Fayissa et al, 2007). در تحقیقی با عنوان تاثیر گردشگری بر رشد اقتصادی و توسعه پایدار در آفریقا به این نتیجه رسیدند که صنعت گردشگری سهم قابل توجهی از تولید ناخالص ملی در جهت توسعه پایدار کشور آفریقا داشته است. (Suh et al, 2009). (در تحقیقی با عنوان مؤلفه های که انتخاب مقصد گردشگر را متأثر می سازد در تایوان را با توجه به مدل AHP مورد بررسی قرار داده اند و نتایج نشان داد که دو عامل دیار دوستان و خویشاوندان و سلامتی شخصی از مهم ترین مؤلفه ها برای گردشگر وارد شده به تایوان می باشد. (Kumar et al, 2010). در تحقیقی با عنوان فرایند تحلیل سلسله مراتبی ایالت سکیم هند را از نظر طبیعت گردی مورد ارزیابی قرار داده بودند به این نتیجه رسیدند که پنج شاخص ارزش زیست محیطی، جذابیت اکو توریسم، تنوع اکو توریسم، توزیع حیات وحش و ظرفیت تحمل زیست محیطی را برای اولویت بندی پیشنهاد دادند.

مبانی نظری

در مباحث نظری واژه گردشگری نخستین بار در سال (۱۸۱۱)، در مجله انگلیسی به نام اسپورتینگ مارگازین^۱ (مجله ورزش) آمد. در آن زمان این لغت به معنای مسافرت به منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعی برای کسب لذت به کار می رفت (صیدایی و هدایتی مقدم ۱۳۸۹: ۹۹). گردشگری یکی از واقعیت های اقتصادی، اجتماعی انکارناپذیر دنیای کنونی ماست. این فعالیت پاسخی است به نیازهای درونی انسان ها جهت تمدد اعصاب، استراحت، آشنایی با فرهنگ ها و بهره مندی از زیبایی ها (بریمانی و همکاران ۱۳۹۴: ۳). صنعت گردشگری یکی از سریع ترین رشد را در بین بخش های اقتصادی در جهان در آغاز هزاره سوم را نشان داد. بنابراین، گردشگری برای برخی از کشورها به عنوان اولین

^۱ - Sporting Magazin

منبع کسب درآمد و ارزش خارجی بوده و بسیاری از اقتصادهای محلی به شدت به گردشگری وابسته هستند. از دیدگاه مثبت، گردشگری منبع مهمی از درآمد و اشتغال را برای کشورها و مناطق کمتر توسعه یافته مهیا می‌سازد (ZEGLÉN and GRZYWACZ, 2015:27). از دیدگاه سازمان جهانی گردشگری سازمان ملل^۲ گردشگری نه تنها به یک موتور رشد، بلکه به عنوان یک ژنراتور ایجاد کننده اشتغال است. به عنوان مثال، طبق نظرسنجی اقتصادی سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲، این بخش توانایی ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم در مقیاس وسیع را دارد که برای بخش‌های مختلف جامعه، از نیروی کار متخصص تا غیر متخصص قابل استفاده است. طبق آمارهای ارائه شده در این سال‌ها، این سازمان ۶ تا ۷ درصد از کل مشاغل جهان را به طور مستقیم و میلیون‌ها نفر به طور غیر مستقیم از طریق اثر چندگانه گردشگری بکار گرفته است (Jaswal, 2014:3). توسعه گردشگری در کشورهایی که دارای زمینه‌های مستعدی می‌باشند، موجب افزایش کار و درآمدهای ملی به صورت ارزش خارجی و گردش منظم مالی و تنوع فعالیت‌های اقتصادی قابل توجهی می‌شود. این‌گونه کشورها هر ناحیه به فراخور استعدادها و توانمندی‌های طبیعی، فرهنگی و اجتماعی خود، از نوع خاصی از گردشگری بهره‌مند خواهد شد (بریمانی و همکاران ۱۳۹۴: ۴). از دیدگاه شربتی (۱۳۹۳: ۴۵)، گردشگری به عنوان یک فعالیت اقتصادی جایگزین در یک اقتصاد تک محصولی می‌تواند روند توسعه را با تنوع بخشی به اقتصاد ملی تسریع نماید. به عقیده (شمس الدینی ۱۳۹۵: ۲۵)، گردشگری به عنوان دومین صنعت درآمد زای جهان بعد از نفت با توجه به به اثرات مثبت اقتصادی-اجتماعی فراوانی که دارد توانسته تحولی شگرف در عرصه ساختاری-کارکردی سکونتگاه‌های انسانی اعم از نواحی شهرها و روستاها داشته باشد این صنعت که از آن به عنوان امید بخش‌ترین راهبرد توسعه کشورهای جهان سوم یاد می‌شود. از این رو ساختن گردشگری پایدارتر، صرفاً در جهت کنترل و مدیریت اثرات منفی صنعت گردشگری نیست. بلکه گردشگری در موقعیت بسیار ویژه‌ای است که جوامع محلی را قادر می‌سازد تا از لحاظ اقتصادی و اجتماعی به نفع خود از منابع در دسترس انسانی و طبیعی استفاده کرده و با افزایش آگاهی‌ها و حمایت از حفاظت از محیط زیست اقدام کنند. از این منظر در بخش گردشگری، توسعه اقتصادی و حفاظت از محیط زیست نباید به عنوان نیروهای مخالف هم دیده شود (UNDP, 2005:2). در این رابطه، به گفته *Luigi Cabrini*، مدیر اجرایی سازمان جهانی گردشگری، در گردهمایی گردشگر در بلژیک "گردشگری فرهنگی سریعتر از سایر بخش‌های گردشگری در حال رشد است و نرخ رشد آن از کل گردشگری در سراسر جهان بوضوح بیشتر است (Parker, 2007:3).

رویکردهای توسعه گردشگری

با توجه به گستردگی و درگیر بودن عناصر متعدد و متنوع در فعالیتهای صنعت گردشگری، تاکنون رویکردها و دیدگاه‌های مختلفی به منظور درک و تبیین عملکردی این مجموعه جهت هماهنگی و برنامه‌ریزی فعالیتهای گردشگری شکل گرفته است. این رویکردها به شرح ذیل است:

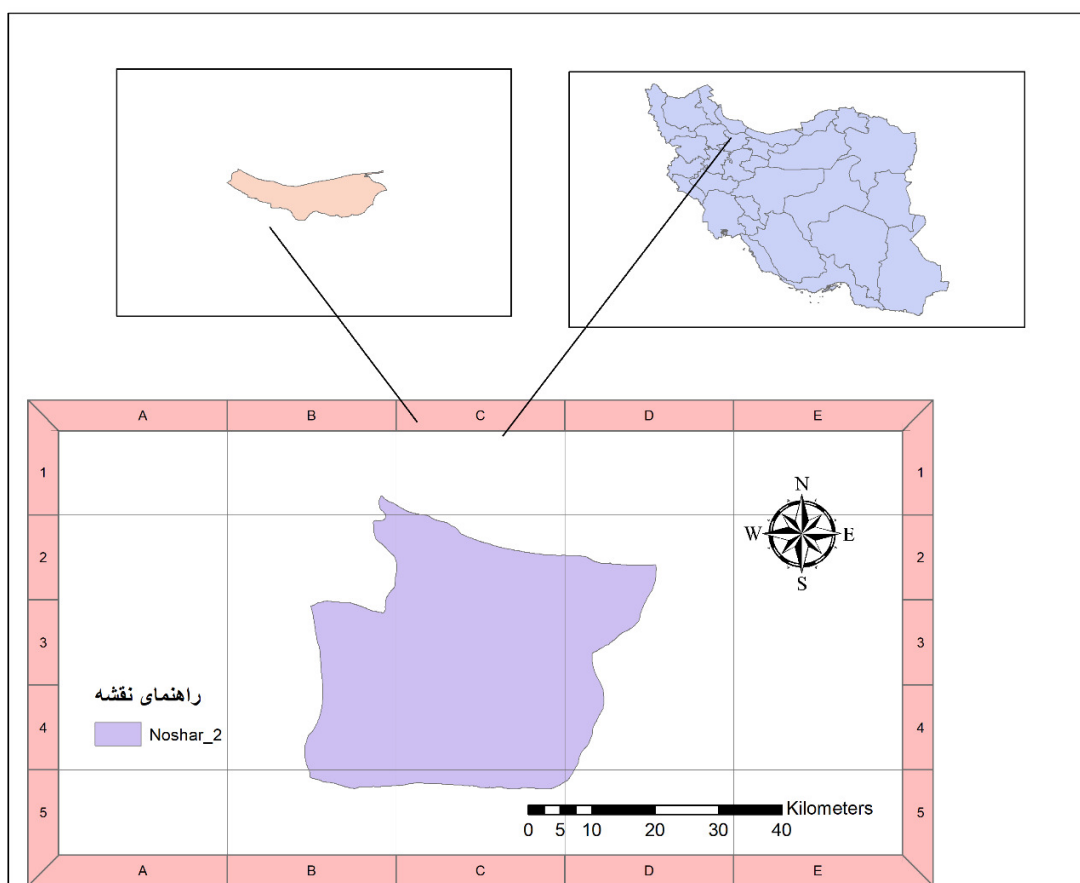
² - United Nation World Tourism Organisation (UNWTO)

- ۱- رویکرد تولیدی: این رویکرد به مطالعه تولدات مختلف صنعت گردشگری، چگونگی رونق و افزایش تولیدات، بازاریابی و شرایط مصرف کننده می پردازد.
- ۲- رویکرد تاریخی: تجزیه و تحلیل فعالیتهای گردشگری در بازه ای طولانی مدت را شامل می شود. در واقع این رویکرد به تحقیق درباره روند تکامل، پیشرفت، نزول و بررسی تغییرات عناصر درگیر گردشگری مانند: تغییر سلیقه ها می پردازد.
- ۳- رویکرد جغرافیایی: رویکرد جغرافیای گسترده وسیعی از مطالعات را در بر می گیرد. این رویکرد به مطالعه تاثیرات گردشگری بروی مناطق هدف گردشگری از جمله: تغییرات محیطی مانند: تغییرات چشم اندازها و کاربری اراضی، تغییرات و حرکات جمعیت و روشن نمودن تاثیرات مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و محیطی گردشگری می پردازد
- ۴- رویکرد اجتماعی: در این رویکرد، رفتارهای اجتماعی گردشگران الگوهای مشارکت و تاثیر آنها بر جامعه مدنظر قرار می گیرد. (کاظمی، ۱۳۹۰: ۳۵). رویکرد مدیریتی: به بررسی روند مدیریت سازمانهای گردشگری در جهت پاسخگویی به الگوهای متغیر تقاضا در جامعه می پردازد.
- ۵- رویکرد اقتصادی: گردشگری را به عنوان فعالیت اقتصادی این رویکرد گردشگری را به عنوان یک صنعت (مشابه صنایع دیگر) می گیرند و با نگرش اقتصدی بر توسعه و بازاریابی تاکید دارد. در رویکرد اقتصادی، گردشگری به فعالیتی اطلاق می شود که می تواند توسط دولت به عنوان ابزاری برای نیل به اهداف عینی رشد اقتصادی، اشتغالزایی، تحقیقات، بازاریابی و کمک به ارتقای آن استفاده در رویکرد اقتصادی به این موضوع که چه کسانی از توسعه گردشگری سود برده و یا زبان می بینند، توجهی نمی شود. یکی از ویژگی های عمده رویکرد اقتصادی، استفاده از بازاریابی برای جذب گردشگری است که بتواند بیشترین منافع اقتصادی را برای مقصدی که منابع ویژه گردشگران را تعیین می کند تامین می نماید. از آنجا که هم دولت و هم صنعت، بر مطالعات چندباره رقابت بین محصولات و بازارها تاکید می کنند، و اهداف اقتصادی، برعلاقی اجتماعی و اکولوژیکی اولویت دارند. این رویکرد، مشخص نمی سازد که این موضوع که از توسعه گردشگری، چه کسانی منتفع و چه کسانی متضرر می شوند (رضوانی، ۱۳۸۷: ۱۶). ۵- رویکرد سیسمی: از دهه ۱۹۸۰ میلادی که انقلاب صنعتی به وقوع پیوست و به انقلاب تکنولوژی ارتباطی یا عصر اطلاعات شهرت پیدا کرده نگرش سیسمی، به عنوان آبخور فکری دوران جدید، رو به گسترش نهاد (صیدائی، ۱۳۸۸: ۱۶). در رویکرد سیسمی یا نگرش همه جانبه همه اجزای تشکیل دهنده یک مجموعه و ارتباط متقابلشان مورد بررسی قرار می گیرند، زیرا سیسم و اژه ای است گسترده، یک سیسم شامل شامل مجموعه ای از فعل و انفعالات پیچیده در میان عناصری است که در تعامل با همدیگر هستند (موسوی و همکاران ۱۳۹۵: ۴-۵). سیسم توسط برتالانی اینگونه تعریف گردیده: مجموعه عناصری که در ارتباط متقابل هستند به عبارتی دیگر مجموعه از اجزای که در هدف یا اهدافی مشترک اند. بنابراین سیسم از مجموعه از اجزای تشکیل شده که با همدیگر دارای ارتباط متقابلی جهت تحقق اهدافی مشخص اند، در یک سیسم چنانچه جزئی دچار اختلال گردد سایر اجزا و در نتیجه کل سیسم دچار اختلال می گردد، البته این توصیف به معنی نفی تغییر و تحول در یک سیسم نمیباشد زیرا که جامعه و محیط علم فناوری و فرهنگی دائما در حال تغییراند. رویکرد سیسمی با دو نوع سیسم باز و سیسم بسته شناخته می شود. در سیسم باز بر خلاف سیسم های بسته فعل و انفعال (تبادل ماده - انرژی تاثیر پذیری) با

محیط بیرونی صورت می‌گیرد. همانند: سیستم گردشگری برای نمونه: بازیگران این عرصه از جمله هتلها، تقاضایشان با توجه به تغییرات محیطی و یا حملات تروریستی دچار نوسان می‌گردد (Lamont, 2008: 4).

منطقه مورد مطالعه

شهرستان نوشهر دارای آب و هوایی جلگه‌ای معتدل، مرطوب و کوهستانی سرد و نیمه مرطوب است و اقتصادی این اهالی برپایه کشاورزی، دامداری و صنعت گردشگری استوار می‌باشد. شهرستان نوشهر بین ۳۵ درجه و ۴۷ دقیقه دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. این استان در قسمت شمال مرکزی کشور واقع و از شمال به دریای مازندران، از جنوب به استانهای تهران و سمنان از غرب به به گیلان و قزوین و از شرق به استان گلستان محدود است. شهرستان نوشهر با ۱۷۱۶/۵ کیلو متر مربع وسعت حدود ۷/۲ درصد کل مساحت استان مازندران را به خود اختصاص داده است.

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

روش پژوهش

این پژوهش به منظور اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان نوشهر انجام گرفته است، از این رو به لحاظ هدف، از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، از نوع تحقیقات کیفی و از لحاظ جمع‌آوری اطلاعات یک مطالعه اسنادی میدانی است. محققان جهت تعیین وزن شاخص‌های تحقیق جدول (۲)؛ با تهیه پرسشنامه ویژه کارشناسان، نظرات ۲۵ نفر از کارشناسان مرتبط با گردشگری شهرستان را جویا شده و با استفاده از مدل *F-AHP* وزن نهایی ۸ پارامتر تحقیق محاسبه گردید و اوزان محاسبه شده در مدل تاپسیس فازی، جهت اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان، به کار گرفته شد. جهت تعیین وزن شاخص‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار *Excel* استفاده شده است و به منظور تفسیر و تبیین وضعیت هر یک از مکان‌های گردشگری شهرستان نوشهر، امتیازهای هشت شاخص مورد بررسی، بر اساس متغیرهای زبانی اهمیت خیلی کم، اهمیت کم تا حدودی کم‌اهمیت، بی‌تفاوت تا حدودی بااهمیت، بااهمیت، بااهمیت بسیار، تقسیم‌بندی شده است جدول (۳). اهمیت نهایی شاخص طبق جدول (۴) به دست آمده است.

جدول ۲: شاخص‌های مورد استفاده در تحقیق

X1	تعداد گردشگران
X2	تسهیلات و خدمات رفاهی (هتل، مراکز بهداشتی درمانی و...)
X3	پتانسیل اطراف جاذبه (پوشش گیاهی، تنوع جاذبه و...)
X4	سهولت دسترسی (کیفیت جاده، فاصله از مرکز شهرستان و...)
X5	قابلیت جذب گردشگر در فصول مختلف سال
X6	زیرساخت‌ها و تأسیسات (برق، آب آشامیدنی، پارکینگ و...)
X7	اثرات اقتصادی (اشتغال مستقیم و غیرمستقیم و...)
X8	اثرات زیست‌محیطی (آلودگی محیط زیست و...)

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶.

جدول ۳: متغیرهای زبانی برای اهمیت معیارها

متغیر زبانی	تعریف مقدار فازی	متغیر زبانی	تعریف مقدار فازی
اهمیت خیلی کم	(۰, ۰, ۰, ۱)	تا حدودی بااهمیت	(۰, ۰, ۰, ۷, ۰, ۹)
اهمیت کم	(۰, ۰, ۱, ۰, ۳)	بااهمیت	(۰, ۷, ۰, ۹, ۱, ۰)
تا حدودی کم‌اهمیت	(۰, ۱, ۰, ۳, ۰, ۵)	بااهمیت بسیار	(۰, ۹, ۱, ۱, ۰)
بی‌تفاوت	(۰, ۳, ۰, ۵, ۰, ۷)		

اهمیت نهایی شاخص‌ها بدین ترتیب به دست آمد:

جدول ۴: وزن فازی هر یک شاخص‌ها

(۰,۹, ۱, ۱)	تعداد گردشگران
(۰,۵, ۰,۷, ۰,۹)	تسهیلات و خدمات رفاهی (هتل، مراکز بهداشتی درمانی و...)
(۰,۹, ۱, ۱)	پتانسیل اطراف جاذبه (پوشش گیاهی، تنوع جاذبه و...)
(۰,۷, ۰,۹, ۱)	سهولت دسترسی (کیفیت جاده، فاصله از مرکز شهرستان و...)
(۰,۷, ۰,۹, ۱)	قابلیت جذب گردشگر در فصول مختلف سال
(۰,۹, ۱, ۱)	زیرساخت‌ها و تأسیسات (برق، آب آشامیدنی، پارکینگ و...)
(۰,۵, ۰,۷, ۰,۹)	اثرات اقتصادی (اشتغال مستقیم و غیرمستقیم و...)
(۰,۵, ۰,۷, ۰,۹)	اثرات زیست‌محیطی (آلودگی محیط‌زیست و...)

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

بحث و یافته‌ها

در این باره ابتدا تکنیک تشابه به گزینه ایده‌آل فازی را شرح داده، سپس به تحلیل داده‌ها اراده خواهد شد: در روش شباهت به گزینه ایده‌آل به صورت هم‌زمان از شاخص‌ها و معیارهای عینی و ذهنی می‌توان استفاده کرد (پور طاهری، ۱۳۸۹: ۱۱۴) و به علاوه ذاتاً از آنجاکه مدل تاپسیس بهترین نتیجه را در ارتباط با رتبه‌بندی به دست می‌دهد (فرجی سبک‌بار، رضا علی، ۱۳۸۸: ۸۱). این روش برای سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری منتخب شناخته شده است. تشابه به گزینه ایده‌آل فازی روشی است که در آن عناصر ماتریس یا وزن‌های متعلق به هر شاخص به صورت فازی بیان می‌شوند که خود برهانی است بر علت به‌کارگیری روش دلفی فازی در ارزش‌گذاری شاخص‌ها (زیرا روش دلفی فازی نتایج را به صورت فازی به دست می‌دهد). برای انجام عملیات تاپسیس به شیوه فازی، می‌توان از روش‌های متفاوتی بهره گرفت که از متداول‌ترین آن‌ها روش وضع شده به وسیله «چن و هوانگ» است (Sun and Lin, 2008, 3). مراحل انجام روش مذکور بدین صورت می‌باشد مرحله اول- تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری: تشکیل ماتریس داده‌ها بر اساس n گزینه و k شاخص.

$$A = \begin{bmatrix} \tilde{x}_{11} & \cdots & \tilde{x}_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{x}_{m1} & \cdots & \tilde{x}_{mn} \end{bmatrix}$$

در این ماتریس $\tilde{x}_{ij} = (a_{ij}, b_{ij}, c_{ij})$ عملکرد گزینه i ($i = 1, 2, \dots, m$) در رابطه با معیار j ($j = 1, 2, \dots, n$) می‌باشد.

مرحله دوم- بدین منظور لازم است ابتدا حداکثر میزان هر ستون X_j^+ و حداقل X_j^- مشخص گردد و با بهره‌گیری از روابط ذیل، به استانداردسازی ماتریس اقدام شود اگر اعداد فازی به صورت مثلثی باشند، به طوری که $X_j^+ = (a_j^+, b_j^+, c_j^+)$ بیشترین و $X_j^- = (a_j^-, b_j^-, c_j^-)$ کمترین امتیازات را به خود اختصاص داده باشند می‌توان از طریق توابع ذیل اقدام به استانداردسازی ماتریس تصمیم نمود.

$$\tilde{r}_{ij} = \left(\frac{a_{ij}}{c_j}, \frac{b_{ij}}{c_j}, \frac{c_{ij}}{c_j} \right) = c_j^* = \max c_{ij}$$

$$\tilde{r}_{ij} = \left(\frac{a_j^-}{a_{ij}}, \frac{a_j^-}{b_{ij}}, \frac{a_j^-}{c_{ij}} \right) = a_j^- = \min a_{ij}$$

$$\tilde{R} = [\tilde{r}_{ij}]_{m \times n} \rightarrow i = 1, 2, \dots, n \quad j = 1, 2, \dots, n$$

$$\tilde{R} = \begin{bmatrix} \tilde{r}_{11} & \dots & \tilde{r}_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{r}_{m1} & \dots & \tilde{r}_{mn} \end{bmatrix}$$

مرحله سوم- تعیین ماتریس وزن: که از طریق روش تحلیل سلسله مراتبی دلفی فازی به دست آمده است.

$$\tilde{W} = [\tilde{w}_1, \tilde{w}_2, \dots, \tilde{w}_n]$$

مرحله چهارم- پس از تشکیل ماتریس استاندارد، می توان ماتریس استاندارد وزن دار را از طریق تابع ذیل محاسبه کرد (نوری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۴۵). تشکیل ماتریس وزنی:

$$\tilde{V} = \tilde{r}_{ij} \cdot \tilde{w}_{ij}$$

بنابراین ماتریس تصمیم فازی وزن دار به صورت زیر خواهد بود:

$$\tilde{V} = [\tilde{v}_{ij}]_{m \times n} \rightarrow i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n$$

$$\tilde{V} = \begin{bmatrix} \tilde{v}_{11} & \dots & \tilde{v}_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{v}_{m1} & \dots & \tilde{v}_{mn} \end{bmatrix}$$

مرحله پنجم- یافتن حل ایده آل فازی $(FPIS, A^*)$ و حل ضد ایده آل فازی $(FPIS, A^-)$:

$$A^* = \{\tilde{v}_1^*, \tilde{v}_2^*, \dots, \tilde{v}_n^*\} \rightarrow \tilde{V}^* = \max\{\tilde{v}_{ij3}\}$$

$$A^- = \{\tilde{v}_1^-, \tilde{v}_2^-, \dots, \tilde{v}_n^-\} \rightarrow \tilde{V}^- = \min\{\tilde{v}_{ij1}\}$$

که $\tilde{v}_i^*$ بهترین مقدار معیار i از بین تمام گزینه ها و $\tilde{v}_i^-$ بدترین مقدار معیار i از بین تمام گزینه ها می باشد.

مرحله ششم- محاسبه فواصل مثبت و منفی گزینه ها:

برای محاسبه فاصله بین دو عدد فازی در نوع اعداد فازی مثلثی، از رابطه زیر بهره می بریم در صورتی که A و B را دو

عدد فازی به صورت مقادیر فرضی زیر در نظر بگیریم:

$$\tilde{A} = (a_1, b_1, c_1)$$

$$\tilde{B} = (a_2, b_2, c_2)$$

فاصله بین آنها چنین به دست خواهد آمد:

$$D(A, B) = \sqrt{\frac{1}{3} [(a_2 - a_1)^2 + (b_2 - b_1)^2 + (c_2 - c_1)^2]}$$

ضمن آنکه در این مرحله از روابط زیر به ترتیب برای حل ایده آل و ضد ایده آل منفی استفاده خواهد شد:

$$S^* = \sum_{j=1}^n d(\tilde{v}_{ij}, \tilde{v}_j^*) \rightarrow i = 1, 2, \dots, m$$

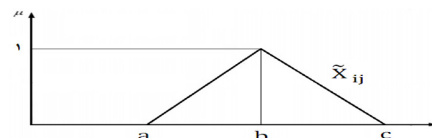
$$S^- = \sum_{j=1}^n d(\tilde{v}_{ij}, \tilde{v}_j^-) \rightarrow i = 1, 2, \dots, m$$

مرحله هفتم- در مرحله نهایی می توان نزدیکی نسبی هر گزینه به ایده آل را که از طریق تابع ذیل برآورد میشود محاسبه کرد (Hwang, 1992: 104; Ching-liang, 1996: 305). محاسبه شاخص شباهت:

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*}$$

مرحله هشتم- رتبه بندی گزینه ها: گزینه ها با شاخص شباهت بیشتر شرایط بهتری را دارند. برای انجام عملیات به شیوه تاپسیس می توان از روش های متفاوتی بهره گرفت که از متداول ترین آنان روش بسط داده شده به وسیله «چن و هوانگ» است. براین اساس در مقاله حاضر برای عملیاتی کردن روش شناسی از طریق معیارهای به دست آمده، پرسش نامه ای طراحی و بین ۳۰ نفر از کارشناسان حوزه گردشگری توزیع و تکمیل شد. روش های مختلفی برای سنجش پایایی پرسش نامه وجود دارد که معروف ترین و رایج ترین آن ها روش آلفای کرون باخ با تأکید بر همسانی درونی است. در تحقیق انجام شده با استفاده از این روش و با کمک نرم افزار SPSS محاسبه صورت گرفت که در آن ضریب کل آلفا ۰/۸۳ به دست آمده است. وزن شاخص های پیشنهادی نیز به وسیله کارشناسان تعیین و به هر شاخص تخصیص داده شد و از طریق روش تحلیل سلسله مراتبی AHP شاخص ها وزن دهی شدند.

نمایش گرافیکی شاخص های گردشگری در حالت فازی مثلثی

$$\tilde{X}_{ij} = (a, b, c)$$

$$a = \text{Min}\{x_1, x_2, \dots, x_n\}$$

$$b = \frac{\sum_{i=1}^n x_{ij}}{N}$$

$$c = \text{Max}\{x_1, x_2, \dots, x_n\}$$

همان گونه که بیان آن نیز گذشت، به منظور مقایسه گزینه ها (مناطق گردشگری)، در ارتباط با شاخص ها از داده های گردآمده مربوط به هر منطقه استفاده شده است که درجه عضویت هر کدام در نمودار فوق نشان داده شده است. به عبارت ساده تر در ارتباط با معیارهای مختلف در مناطق گردشگری به صورت منفک برای هر منطقه کمترین میزان رضایت را a ، بیشترین میزان رضایت را c و میانگین نظرات را b در نظر گرفته شده است. اینک به منظور پرهیز از اطاله سخن، از آوردن محاسبات و جداول مربوط به هر مرحله خودداری و سعی می شود خروجی نتایج حاصل از تحلیل داده های گردآوری شده با استفاده از روش شباهت به گزینه ایده آل فازی در ارتباط با ابعاد مختلف سنجیده شود:

جدول ۵: نتایج محاسبات مربوط به روش *F.TOPSIS*

شبهات	Σ	S^-	S^*	نهایی
۰/۴۶۰	۱۱/۲۹	۵/۱۸۴	۶/۱۱۰	پارک نوید نوشهر
۰/۵۲۷	۱۱/۲۹	۵/۹۳۴	۵/۳۵۰	مجتمع تفریحی و توریستی سیترا
۰/۵۳۰	۱۱/۴۴	۶/۰۵۸	۵/۳۹۱	مجتمع تفریحی و توریستی سی سنگان
۰/۴۳۵	۱۰/۹۰	۴/۷۰۶	۶/۱۹۷	دریاچه خضر نبی روستای نیمور
۰/۴۶۵	۱۰/۹۸	۵/۰۸۴	۵/۸۹۸	مجتمع اقامتی و تفریحی توسکا
۰/۴۷۸	۱۱/۱۶	۵/۴۴۰	۵/۷۱۹	مجتمع تفریحی و توریستی سد خاکی آویدر

منبع: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۶.

جدول ۶: اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان نوشهر.

رتبه	شبهات	جاذبه‌های
۲	۰/۵۲۷	مجتمع تفریحی و توریستی سیترا
۵	۰/۴۶۰	پارک نوید نوشهر
۱	۰/۵۳۰	مجتمع تفریحی توریستی سی سنگان
۶	۰/۴۳۵	دریاچه خضر نبی روستای نیمور
۴	۰/۴۶۵	مجتمع تفریحی و اقامتی توسکا
۳	۰/۴۷۸	مجتمع تفریحی و توریستی سد خاکی آویدر

منبع: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۶

نتیجه گیری

هدف این پژوهش به کارگیری تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند معیار، ترکیب روش‌های یکپارچه فرآیند تحلیل شبکه-ای و تاپسیس‌فازی برای ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد بوده است. اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری باید بر اساس شاخص‌های ذکر شده، شرایط درونی و بیرونی جاذبه‌ها تدوین گردد. برای این منظور شناخت وضعیت موجود و جایگاه فعلی هر جاذبه برای اولویت‌بندی برای توسعه با استفاده از الگوهای مناسب سنجش و ارزیابی نقش اساسی دارد، توجه به مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره به منظور هم‌پوشانی ابعاد و شاخص‌های مختلف و وزن دهی به شاخص‌ها از طریق نظرات کارشناسان اهمیت بالایی یافته است. بر این اساس یکی از روش‌ها و تکنیک‌های ارزیابی و اولویت‌بندی که در آثار جهانی نیز مورد تأکید است، روش ارزیابی چند متغیره است. به دلیل اینکه امروزه مدل‌های تصمیم‌گیری متعارف برای تبیین مسئله‌هایی مانند

اولویت بندی و سطح بندی جاذبه‌ها که مسئله‌ای چندبعدی است، چندان کارایی ندارد، از این رو از مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیارهای استفاده شد که امکان ورود هم‌زمان چندین تصمیم‌گیرنده را با معیارها و اهداف و گزینه‌های گوناگون فراهم می‌آورند. بنابراین در پژوهش حاضر، مدل تاپسیس فازی با اهداف، معیارها و گزینه‌های متفاوت برای اولویت بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان نوشهر مورد استفاده قرار گرفت. در ادامه از نظر کارشناسان برای تعیین ارزش و اهمیت معیارها استفاده شد و در نهایت وزن‌های به دست آمده از طریق روش مقایسه زوجی باهم ترکیب شدند و وزن نهایی شاخص‌ها از طریق روش تحلیل سلسله‌مراتبی *F-AHP* محاسبه گردید. نتایج اجرای مدل نشان داد که بر اساس معیارها و محاسبات انجام شده به ترتیب مجتمع تفریحی و توریستی سی سنگان، با امتیاز (۰/۵۳۰) رتبه یک، مجتمع تفریحی و توریستی سیترا با امتیاز (۰/۵۲۷) رتبه دوم، مجتمع تفریحی و توریستی سد خاکی اویدر با امتیاز (۰/۴۷۸)، مجتمع تفریحی و اقامتی توسکا با امتیاز (۰/۴۶۵)، رتبه‌های سوم و چهارم قرار گرفتند. نتایج حاصل از مطالعات میدانی در سطح جاذبه‌های گردشگری منطقه مورد مطالعه نشان دادند که مدل تاپسیس فازی به عنوان روشی کارآمد از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه، توانسته به خوبی جاذبه‌ها را در منطقه مطالعاتی تبیین و اولویت بندی کند، به طوری که یافته‌های حاصل از مطالعات میدانی به خوبی با واقعیت‌های موجود منطبق هستند.

منابع و ماخذ

- سنایی مقدم سروش، محمدی یگانه بهروز، & رضایی میثم. سنجش و اولویت بندی جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد بر اساس پتانسیل جذب گردشگر.
- موسوی، میرنجم، ویسیان، محمدی حمیدی، & اکبری. (۲۰۱۵). بررسی و اولویت بندی توان‌ها و زیرساخت‌های توسعه گردشگری با روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره (مورد مطالعه: شهرستان‌های استان کردستان). نشریه گردشگری شهری، ۲(۱)، ۱۷-۳۱.
- صیدایی سیداسکندر، & هدایتی مقدم زهرا. نقش امنیت در توسعه گردشگری.
- تولایی سیمین، ویسی رضا، محمدی مریم، & عاشوری فاطمه. اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری شرق استان گیلان جهت برنامه ریزی توسعه گردشگری.
- نوری، & تقی زاده. (۲۰۱۳). اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری جهت سرمایه گذاری و توسعه منطقه ای در شمال غربی استان کرمانشاه. مطالعات مدیریت گردشگری، ۱(۲۲)، ۸۰-۱۰۷.

اجزاء شکوهی، م. مافی، ع. ا. عزت اله، محمود رنجبر دستنایی، & قنبری. (۲۰۱۴). ارزیابی و اولویت بندی آبشارهای طبیعی به منظور توسعه اکوتوریسم (مطالعه موردی آبشارهای هفت گانه استان لرستان). پژوهش های بوم شناسی شهری، ۵.

فکری زاد نازنین، & وثوقی لیلا. اولویت بندی پهنه های مناسب توسعه اکوتوریسم در شهرستان تالش با *GIS* و *AHP*.

خاکساری، & عباسی. (۲۰۱۴). شناسایی پتانسیل های گردشگری کوهرنگ و ارائه راهکارهای مناسب جهت توسعه گردشگری منطقه. فصلنامه علمی-پژوهشی اطلاعات جغرافیایی «سپهر»، ۲۲ (۸۸)، ۱۱۴-۱۰۶.

قنبری یوسف، کماسی حسین، جمینی داوود، & آریان پور آزاد. شناسایی و اولویت بندی جاذبه های گردشگری شهرستان روانسر بر اساس پتانسیل جذب گردشگر.

نوری، & تقی زاده. (۲۰۱۳). اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری جهت سرمایه گذاری و توسعه منطقه ای در شمال غربی استان کرمانشاه. مطالعات مدیریت گردشگری، ۸ (۲۲)، ۸۰-۱۰۷.

حاجی نژاد، ع. تقی زاده، ز. ا. زهر ا، رحیمی، & دانا. (۲۰۱۳). اولویت بندی قطب های گردشگری و تدوین راهبردهای توسعه گردشگری منطقه ای با استفاده از تکنیک *TOPSIS* و *SWOT* مطالعه موردی: استان کرمانشاه. دوفصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش های بوم شناسی شهری، ۴ (۷)، ۵۶-۳۳.

اجزاء شکوهی، م. مافی، ع. ا. عزت اله، محمود رنجبر دستنایی، & قنبری. (۲۰۱۴). ارزیابی و اولویت بندی آبشارهای طبیعی به منظور توسعه اکوتوریسم (مطالعه موردی آبشارهای هفت گانه استان لرستان). پژوهش های بوم شناسی شهری، ۵.

بریمانی فرامرز، تبریزی نازنین، & کریمی رستگار منصوره. اثرات زیست محیطی تغییر کاربری اراضی ناشی از فعالیت های گردشگری (مطالعه موردی: نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان تنکابن).

بریمانی فرامرز، تبریزی نازنین، & کریمی رستگار منصوره. اثرات زیست محیطی تغییر کاربری اراضی ناشی از فعالیت های گردشگری (مطالعه موردی: نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان تنکابن).

شمس الدینی، امینی، پیروزی، الناز، & رضایی. (۲۰۱۷). برنامه ریزی راهبردی توسعه گردشگری در شهرستان کازرون (با استفاده از تکنیک های سوات و باتلر). مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۶ (۲۲)، ۴۲-۲۵.

- صیدائی، اسکندر (۱۳۸۸)، برنامه ریزی روستایی در ایران انتشارات جهاد دانشگاهی. ص ۱۶.

- رضوانی، محمدرضا، (۱۳۸۷)، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۱۶.

- موسوی، میرنجف، عبدالله زاده، مهدی، کشکولی، علی (۱۳۹۵)، ارائه یک مدل تحلیل محیط با رویکرد سیستمی در برنامه ریزی گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان ماکو)، دوره ۴۸، شماره ۱، ص ۵-۴.

کاظمی مهدی. گردشگری، محیط و چالش های توسعه گردشگری پایدار برای کشورهای در حال توسعه.

پاپلی یزدی، م، سقایی، م. ۱۳۸۵. گردشگری ماهیت و مفاهیم، انتشارات سمت

فرجی س.ح.، رضا علی.، م. ۱۳۸۸. مقایسه مدل‌های گسسته و پیوسته مکانی (مطالعه موردی: مکان‌یابی محل واحدهای تولید روستایی بخش طرقله)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۲ (۶۷): ۸۳-۶۹.

- Marcouiller, D. W., & Xia, X. (2008). *Distribution of income from tourism-sensitive employment. Tourism Economics, 14(3), 545-565.*
- Tefler, D., & Sharply, R. (2008). *Tourism and development in the in the developing World, round Ledge Publication.*
- Rosentraub, M. S., & Joo, M. (2009). *Tourism and economic development: Which investments produce gains for regions?. Tourism management, 30(5), 759-770.*
- Tang, J. C. S, Rochanoud, N (1990) *Attractiveness as a tourist destination: A comparative study of Thailand and sehected*
- Dredge, D., & Lohmann, G. (2012). *Tourism in Brazil: Environment, management and segments. Routledge.*
- Rezvani, M. R. (2008). *Development of rural tourism with sustainable tourism approach. Tehran University.*
- amont, j Ames, 2008, *wheels of change: model of whole tourism system forded pent bicycle tourism, school of tourism management Australia.*
- Grzywacz, R., & Żegleń, P. (2014). *Principles of Tourism and Recreation. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.*
- Jaswal, S. S. (2014). *Role of tourism industry in India's development. Journal of Tourism and Hospitality, 3(2).*
- Turner, R., & Sears, Z. (2013). *Travel & Tourism as a Driver of Employment Growth [w:] The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013, Reducing Barriers to Economic Growth and Job Growth, red. J. Blanke, T. Chiesa. In World Economic Forum, Geneva.*
- Smallman, C., & Moore, K. (2010). *PROCESS STUDIES OF TOURISTS' DECISION-MAKING. Annals of tourism research, 37(2), 397-422.*
- Fayissa, B., Nsiah, C., & Tadasse, B. (2008). *Impact of tourism on economic growth and development in Africa. Tourism Economics, 14(4), 807-818.*
- Yoo, D., Kim, G., & Suh, Y. (2009). *Hotel-domain ontology for a semantic hotel search system. Information Technology & Tourism, 11(1), 67-84.*
- Renjhen, P., Kumar, A., Pattanshetty, S., Sagir, A., & Samarasinghe, C. M. (2010). *A study on knowledge, attitude and practice of contraception among college students in Sikkim, India. Journal of the Turkish German Gynecological Association, 11(2), 78.*
- UNDP, U. (2006). *Human Development Report 2006: Beyond scarcity: power, poverty and the global water crisis. New York, 28, 440.*
- Murayama, M., & Parker, G. (2007). *Sustainable leisure and tourism space development in post-industrial cities: The case of Odaiba, Tokyo, Japan. Tourism, Culture, and Regeneration, 69-84.*
- Sun, Ch.Ch. and Lin, G.T.L., 2008, *Application of Fuzzy TOPSIS for Estimating the Tourism Research, 29 (2): 422-438.*
- Suh, Yong Kun., & Gartner, William C. (2009). *Preferences and trip expenditures-a conjoint analysis of visitors to Seoul, Korea. Tourism Management, 25, 127-137.*
- Hwang, C.L. 1999. *Fuzzy Multiple Decision Making, New York: Springer-Verlog.*